

муватися традицій і звичаїв свого народу, 26% вивчають німецьку культуру, читають німецькі книжки і газети. Щодо етнічних особливостей матеріальної культури – житло, одяг – вони вже повністю інтернаціоналізовані, втратили свою національну специфіку.

Підводячи підсумки короткого огляду умов життя, етнокультурних характеристик, уявлень про перспективи розвитку двох компактних німецьких поселень Закарпаття, відзначимо складність і неоднозначність тенденцій економічного розвитку і етнокультурного відродження. Безумовно важливим і бажаним у цих селах є створення спільних з німецькою і австрійською сторонами підприємств і фірм різного профілю. Активізація спільного господарського підприємства дасть новий імпульс не лише для підйому економіки і поліпшення соціальних умов життя, а й для етнічно-культурного ренесансу.

Георгій МЕЛІКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології УжДУ

Ольга ГВОЗДЯК, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології УжДУ

ІМЕНА В ПОВУТІ НІМЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

Мовні процеси у мультиетнічному просторі Закарпаття супроводжуються, з одного боку, коакергенцією та інтеграцією систем, а, з другого – дивергенцією та диференціацією між двома коакергуючими центрами.

Інтеграційний рух при інтерлінгвальних взаємних спостерегах, в першу чергу, при взаємодії відкритих систем. Прикладом можуть послужити розширення артикуляційних баз взаємодіючих українських, німецьких і угорських говірок, або інтеграційне зміщення у значенні багатозначних та частовживаних слів тих же говірок у тому ж просторі.

Схильність до інтеграції з послідовною уніфікацією систем проявляють семантичні системи, які визначають зміст слова. У багатомовному просторі ці структури бувають супралінгвальної поширеності і визначають однаковий або подібний зміст знаків різних мов (Меліка, 1992).

Закриті системи мови (фонологічна і морфологічна) проявляють схильність до консервації структур. Ми можемо констатувати, що при тривалих контактах мова тяжіє до збереження своєї мовно-структурної індивідуальності за формою знаків, але втрачає свою мовно-значеннєву індивідуальність за змістом. Це характерне для мовних знаків з апеллятивною функцією позначення явищ.

Інакше поведуться власні назви. Сприятливі умови дослідження поведінки власних імен у багатомовному та міжетнічному просторі маємо на матеріалі антропонімікона німецького населення Закарпаття.

Шляхом інтерв'ювання та опрацювання матеріалів про німецьку колонізацію на Закарпатті (Müller, 1954) зібрано 114 жіночих та 190 чоловічих імен, що складають репертуар німців Закарпаття. До найдавніших належать 39 чоловічих імен німецьких колоністів із Франконії та 26 імен із краю Зальцбург (Австрія). 16 імен (із 49) спільні для обох регіонів. Такі імена як Kaspar, Martin, Matthias, Michael, Nikolaus, Paul, Peter популярні у німецького населення Закарпаття і понині. Часто вживаються й такі давніші імена як Anton, Ferdinand, Heinrich, Karl. Документально зафіксовані з 19-го століття і досить популярні сьогодні такі імена як Melchior, Rudolf, Stefan, Wilhelm, Sebastian. Рідко зустрічаються сьогодні такі поширені у 18 – 19 століттях імена як Aloysius, Balthasar, Engelhard, Emmeran, Ewald, Gottlieb, Günter, Heribert, Hieronymus, Ignatius, Joachim, Kamilius, Kilian, Klemens, Kordinian, Laurentius, Liborius, Lukas, Magnius, Oswald, Pankrats, Pius, Rainer, Reinhard, Sebald, Severin, Simon, Vitus, Volkmar, Willibald, Wolfhelm, Zeno.

У першій половині 20-го століття у вжитку з'являються імена Arnold, August, Boldizsár, Denis, Emilian, Fedor (Theodor), Jirži, Jurij, Melchior (поряд з Melichar), Milan (поряд з Bohumil), Tibor.

Друга половина 20-го століття характеризується появою імен Dimitri, Eugen (поряд з Evgenij), Gábor, Genadi, Max, Roman, Tobias, Vitali, Volodymyr та російський варіант Wladimir.

Подібний процес спостерігається серед жіночих імен. Й сьогодні активно використовуються такі найдавніші жіночі імена як Анна, Barbara, Elisabeth, Eva, Helene, Katharina, Klara, Magdalene, Margarete, Maria, Martha, Mathilde, Rosalia, Theresia, Veronika. А імена Albina, Avenina, Dagmar, Edeltraud, Ewolda, Ingeborg, Iolantha, Krimhilde, Ogenia, Ottilia, Sidonia, Waltraud, Wilhelma, Imgard вийшли із вжитку ще на початку нашого століття. Частина імен зникла із вжитку після 1945 року. Це такі імена як Agaphia, Dorothea, Eleonora, Erna, Franziska, Gerda, Klottilde, Liselotte, Malvina, Anita, Beata, Brigitte, Diana, Emilia, Eugenia, Georgina, Gerlinda, Grenada, Inge, Ingessa, Justina, Karla (поряд з Karolina), Lauda, Linda, Lilia, Ludmilla, Marina, Nadia, Natalia, Rosita, Silvia, Svitlana, Tamara, Tatjana, Violetta, Vera.

Слід зазначити, що власні імена серед німецького населення Закарпаття мають неоднакову популярність у різних селах (див. табл. 1). Так, наприклад, спостерігаємо відмінність у вживаності імен сіл В.Коропець, Кучава, Шенборн (Нове Село, Мукачівщина) та Усть-Чорна і Німецька

Мокра Тересвянської долини. Якщо для чоловічих імен коефіцієнт повторюваності на Мукачівщині складає 9,5, то у Тересвянській долині – лише 5,4. Для жіночих імен маємо відповідно 9,6 і 3,5. Це свідчить про те, що німецьке населення сіл Усть-Чорна і Німецька Мокра користується більшою варіативністю імен (особливо жіночих), ніж у селах Шенборн, В.Коропець і Кучава. Пояснення такої розбіжності у вживанні власних імен знаходимо у різних звичаях надання імені у вищезазначених селах Мукачівщини та Тересвянської долини. У В.Коропці, Кучаві і Шенборні першій дитині надавалося ім'я батька або матері, другій, третій дитині – ім'я одного з дідусів або однієї з бабусь. Таким чином, впродовж десятиріч відбувалося збільшення частотності уживаності одних імен та зменшення інших. Так, 72% усіх чоловіків с. В.Коропець названо іменами Georg, Johann, Josef і Michael, у Кучаві – 57%, у Шенборні – 60%. У селах Усть-Чорна і Німецька Мокра іменами Johann, Stefan, Franz і Anton

Таблиця 1

Найуживаніші імена серед німців Закарпаття

Чоловічі	Кор.	Куч.	Шен.	У.-Ч
Andreas	-	4	6	10
Anton	5	4	19	11
Biasius	-	-	-	10
Franz	2	-	1	13
Georg	33	14	16	5
Jakob	-	1	2	8
Johann	76	38	57	27
Joseph	88	48	46	10
Karl	2	3	3	3
Martin	12	8	25	3
Matthias	3	7	3	8
Melchior	8	18	16	-
Michael	31	20	44	3
Paul	-	-	4	9
Peter	4	7	3	8
Rudolf	1	-	1	14
Sebastian	-	7	1	-
Stefan	-	-	-	17
Wilhelm	9	3	5	1
Кількість чол. імен	35	22	27	52
Кількість осіб	317	211	271	279
Середня уживаність	9,0	9,6	10,0	5,4

Продовження табл. 1

Жіночі	Кор.	Куч.	Шен.	У.-Ч.
Agnes	8	-	-	7
Anna	24	33	42	5
Barbara	18	18	28	1
Elisabeth	36	23	27	18
Eva	2	-	8	1
Helene	12	3	5	2
Hilde	2	-	3	2
Katharina	13	1	18	12
Klara	7	1	3	2
Magdalene	5	4	19	3
Margarete	21	12	21	4
Maria	49	28	28	32
Martha	2	-	-	2
Mathilde	5	-	-	1
Olga	2	1	1	-
Rosalia	4	17	13	1
Regina	1	1	1	2
Theresia	20	32	25	18
Veronika	8	6	1	4
Кількість жін. імен	42	25	20	44
Кількість осіб	277	198	251	152
Середня уживаність	6,6	7,9	12,5	3,5

Скорочення: Кор. – В. Коропець, Куч. – Кучава, Шен. – Шенборн, У.-Ч. – Усть-Чорна.

названо 24,5%. Аналогічний стан спостерігаємо у вживанні жіночих імен.

У німецьких селах Тересвянської долини надання імені залежало від дати народження дитини. Якщо хлопчик народився 10-го січня, його називали календарним іменем Paul, якщо 20-го лютого – Ulrich, 17-го квітня – Rudolf і т.д. Звичайно хлопчикові чи дівчинці могли надавати й ім'я батька чи матері. Лише цим можна пояснити вживання імені Johann у 27 осіб, Stefan – у 17 осіб та Franz – у 10 осіб (див. табл. 1). Однак діяли й інші чинники надання імені дитині (на честь популярної, знаменитої особи, кінозірки, хвилю моди тощо).

Та обставина, що, наприклад, серед населення с. В. Коропець сконцентровано 28% "Йосипів", 24% "Іванів", 16% "Михайлів" обмежує ідентифікаційну здатність цих імен. Для компенсації втраченого потенціалу німецькомовним населенням виробляються різні заміники: 1) варіанти імені (Andreas – andres, bondi, a:di), 2) додавання означення до імені (ta longa vāntsel "довгий Венцель"), 3) називання особи іншим

іменем (bārti замість hondzeriç), 4) прізвиська на підставі якоїсь персональної ознаки (frantsoz "француз", бо носій прибув з Франції, karponta "погорілий", бо має опіки на тілі або у нього згоріла хата), 5) утворення подвійного імені (pe:da-hones "Петрів Ганес") тощо. Найпоширеніший і продуктивний вид заміників – це варіанти, утворені різними засобами, та функціональних потреб.

Варіанти імені серед німецького населення Закарпаття виникали у різні історичні періоди: 1) на батьківщині до переселення на Закарпаття; 2) з часу їх переселення і до кінця панування Австро-Угорської монархії; 3) під час Чехословацької республіки; 4) у роки 2-ої світової війни під час угорської влади; 5) у період радянської влади з 1945 року; 6) в умовах незалежної України. В іменному репертуарі чоловічих і жіночих імен, якими користувалися німці Закарпаття впродовж двох з половиною століть, простежується вплив адміністративної мови.

Варіативність імен і їх уживаність характеризуються кількісними і якісними ознаками. Кількість варіантів імені безпосередньо залежить від частоти його вживання в населеному пункті (Чучка, 1970). Зазначимо, що частоуживані чоловічі і жіночі імена мають багато варіантів. Рідкісні імена зустрічаються в одному-двох варіантах. Так, наприклад, у чоловічих імен Andreas, Anton, Georg, Josef, Johan, Karl по 10–12 варіантів; у дівочих Anna, Barbara, Elisabeth, Helene, Maria, Katharina, Margarete і Theresia – по 12–14 варіантів. Лише по 2–3 варіанти мають такі чоловічі імена як Arthur, Felix, Gustav, Ludwig, Robert, Willi, Erwin, та дівочі Edeltaude, Emma, Gertruda, Inge, Ludmilla, Rosita, Ursula.

Фонетична та морфологічна характеристика варіантів власних чоловічих та жіночих імен може розглядатися у різних планах: за походженням, за структурою, за коннотативним забарвленням.

За походженням імен у німецькомовного населення Закарпаття знаходимо, крім власномовних (Andreas – andrās, a:di; Bartholomäus – bārti, pastel, pastšla; Franz – frānki, frontsəl, -ala; Friedrich – frid:del, -ala; Georg – hondzāriç, hondzirkel; Josef – jouzel, sāpel, sepala; Johann – hons, honsala, hontsi; Melchior – mālčā, mālçār, mālga; Michael – mixel, mixala; Peter – pe:da, pāti, ta:pū; Vinzenz – vāntsel, vāntsi, vāntšala; Anna – nani, nantšā, onki, ontsi; Barbara – pa:vi, pārvī, va:vi; Elisabeth – lizi, lizala, lizel, za:li; Helene – hālin, āli, āltšī; Katharina – kha:ti, khatala, a:ri; Maria – ma:ri, ariala, mitsi; Margarete – gre:ta, kre:tala, morgo:, morgala; Rosalia – re:zi, rezala, rouzi; Theresia – tre:zi, tre:zala, tārzi, re:zi, rezala) варіанти імен тих мов і їх ідіомів, які наявні в районі проживання німців.

Угорська мова, якою володіє більшість німців Закарпаття, призвела до утворення активно аживаних варіантів німецьких чоловічих і жіночих

імен. Майже кожне ім'я, яке вживалося німцями до 1945 року, має свій уживаний ними угорський варіант та один або декілька розмовних варіантів. Серед чоловічих імен – Andreas – András, ondruš, bondi; Alexander – Sándor, šon'i; Ernest – Ernő; Georg – György, d'uri; Julius – Gyula, d'usi; Josef – Jozsef, jouško, jouži; Johann – Janoš, joni, jontši; Karl – Károly, kortši; Michael – Mihály, miško; Matthias – Mátyáš, mot'i; Nikolaus – Miklos, mitso; Stefan – István, pišto, stäfi і т.д. Серед жіночих імен поширені такі угорські варіанти як: Anna – onuš, ontsi; Barbara – boriš, boebä; Elisabeth – Erzsébet, ärži, boeži; Katharina – Katalin, koti; Maria – moriš, montsi, mon'i; Margarete – Margita, mon'i; Theresia – Terez, täri.

Зазначимо, що угорська мова, незважаючи на те, що вона не була офіційною на Закарпатті з 20-х років нашого століття (за винятком воєнних 1939–1944 рр.), мала помітніший вплив на варіативність німецьких чоловічих і жіночих імен, ніж російська та українська мови. Часто серед німецького населення Закарпаття зустрічаються особи з офіційними угорськими іменами. Наприклад: András, Boldizsár, Dezső, Ferenc, Géza, Gábor, Imre, Mátyás, Miklos, Pál, Tibor, Sándor, Zoltán; Erzsébet, Ilona, Ibofya, Jolán, Katalin, Terez, Zsuzsa.

Слід відмітити, що вплив чехословацького періоду на Закарпатті майже повністю зник і не відчутний особливо на варіативності імен. Носіями чеських варіантів імен або чеських імен є тільки деякі особи старшого віку. Наприклад: Jirži (Georg), Bohuš або Milan (від Bohumil), Ján (Johann), Ružena (Rosalia). Зрідка зустрічається румунська форма Ion (Johann). Цікавим є наявність серед німців Закарпаття італійських імен Benno, Bruno, Mario, Tasso, Zeno, які вийшли з вжитку разом із відходом їх носіїв.

Вплив української і російської мов на іменний репертуар німецькомовного населення Закарпаття проявляється передусім у тому, що ним запозичені такі чоловічі і жіночі імена та їх варіанти, які до 50-х років ХХ-го століття тут не використовувалися. Це викликано тим, що всі імена записуються у офіційній документації українською та російською мовами. У розмовних варіантах вони практично німцями не використовуються. Це такі нові для німців імена як Dimitri, Genadi, Igor, Ruslan, Vitali, Volodymyr / Wladimir; Lilia, Ludmilla, Nadia, Natalia, Oksana, тощо.

Утворення українських варіантів чоловічих і жіночих імен відбувається переважно за схемою місцевих українських варіантів, наприклад: fărko (Franz); jurko, jurtsək (Georg); evan, evanko (Johann); miša, mehajlo (Michael); mekula, mekolaj (Nikolaus); paväl, pavlo (Paul); pätro,

pätrek (Peter); ants'a (Anna), olenä (Helene); maja, martša (Maria), ol'a (Olga).

У більшості випадків місцеві варіанти імен збігаються з німецькими і угорськими варіантами з врахуванням деяких артикуляційних відмінностей. Але серед німецького населення Закарпаття зустрічаються у вжитку і новітні варіанти типу jura, van'a, pet'a, vas'a, mit'a, fed'a, vit'a; an'a, l'äna, kat'a, rita, zita.

Особливістю функціонування антропонімікону багатомовного Карпатського регіону є те, що імена та їх варіанти співіснують у свідомості носія активно і пасивно. Так, наприклад, німці у різних комунікативних ситуаціях (у сім'ї, між односельчанами, родичами, на роботі, з "швабами", українцями, угорцями тощо) використовують різні варіанти імен. Так, якщо німецькі і угорські варіанти власного імені використовуються в усіх ситуаціях, то українські і російські варіанти використовуються в основному при спілкуванні з українцями і росіянами. Більшість німецького населення Закарпаття лише реагує (відзивається), коли їх кличуть українськими і російськими варіантами їх імен, але активно їх не використовує. Називання особи по імені і по батькові типу Рудольф Вальтерович серед німецького населення нашого краю взагалі не прижилося.

Результати проведеного аналізу варіативності імен дозволяють констатувати, що якщо антропоніми не мають когнітивного змісту, тобто апелятивного значення, то варіанти імен у межах однієї мови можуть вміщувати певну конотацію. Варіанти імен можуть бути стилістично нейтральними, демінутивно-пестливими (при спілкуванні з дітьми, між закоханими тощо), фамільярними (у сім'ї, з друзями), згрубіло-зневажливими (Чучка, 1970).

У місцях проживання різних етносів, як, наприклад, у районі проживання німців, варіативність імені особи значно зростає. Тут особу називають не лише власними німецькими варіантами, але й варіантами інших мов (угорськими, українськими, російськими), які вживані всіма жителями місцевості (див. таблиці 2 і 3). Такі міжмовні варіанти імен стають позастітнічними і отримують властивості регіонального поширення та вживання.

Якщо в одномовному та унітнічному просторі використовувани в побуті етнічні варіанти імен можуть зараховувати носіїв до відповідного етносу (jurko, tsel'o, fărko, andrij – українці; d'uri, lotsi, färi, bondi –

Таблиця 2

Варіативність імені Elisabeth серед німецького населення Закарпаття

носій імені		іменус /окликує/		
функціональна ознака		німець	українець	угорець
побутовий /популярний/	н	lize		
	у		liza	
	м	boezi, ärzi	boeza	boezi, ärzi
офіційний повний	н	Elisabeth	Елізабета	Елізабета
	у	Елизавета		Елизавета
	м	Erzsebet		Erzsebet
складний	н	lizipous, -pou		
	у		r'ot'a liza	
	м	boezine-ni	boezine-ni	boezine-ni
усічений дорослий	н	lizi, liz		
	у		lizoška	
	м	ärzi, lizuš	ärzia	ärzi, boezi
дитячий пестливий	н	lize, -ala		
	у		lizuka, oška	
	м	erzike, boezike		erzike, boezike
нейтральний	н	lizi		
	у		liza	
	м	erzi, boezi	erzia, boezia	erzi, boezi
зневажливий рідкий жартівливий	н	lizundo		
	у		lizul'a, -uxa	
	м	liziko, za:li		boebi
частий традиційний	н	lizi, lize		
	у	liza	liza	lizo
	м	erzi, boezi	erzia, boeza	erzi, boezi
новий	н	lizbet		
	у			
	м			
старий	н	lizko		
	у			
	м	boebi		boebi

Примітка: н - німецький, у - український, м - угорський.

Таблиця 3

Варіативність імені Johann - János серед німецького населення Закарпаття

носій імені		іменус /окликує/		
функціональна ознака		німець	українець	угорець
побутовий /популярний/	н	hons, honas	hanes	
	у		evan	
	м	joni	joni	joni
офіційний повний	н	Johann		
	у	Иван	Иван	Иван
	м	János	János	János
складний	н	honas/ounda		
	у		d'ad'a evan	
	м	joniba:či	joniba:či	joniba:či
усічений дорослий	н	hondzi, hons		
	у		vanko, van'a	
	м	jonbi, joni	jonbi, joni	jonbi, joni
дитячий пестливий	н	hontsala, -el		
	у		evanko	
	м	joniko, -čiko	joniko	joničiko, joniko
нейтральний	н	hons, honas	hanes	
	у		evan	
	м	joni	joni	joni
зневажливий рідкий жартівливий	н	jonko, jankel		
	у	evan	evanesko, vano	
	м	jončel, dzon		
частий традиційний	н	hons, honas		
	у		evan, van'a	
	м	joni, -ko	joni, -ko	joni, -ku
новий	н	dzon		
	у		van'a	
	м			
старий	н	johones		
	у		ioa.n	
	м			

Примітка: н - німецький, у - український, м - угорський.

угорці; *hondzãriç, ra:vi, frantsel, a:di* – німці), то в багатонаціональному етнічному просторі носіями українських і угорських варіантів імен можуть бути представники будь-якої національності, яка тут постійно проживає. Передусім, це стосується носіїв імен у змішаних сім'ях, а їх у містах близько половини всіх шлюбів (Меліка, 1991).

Таким чином, можемо констатувати, що різномовні антропонімічні системи багатомовного регіону тяжіють навколо своїх центрів (Мукачівщини і Тячівщини) до їх конвергенції. Разом з тим між центрами конвергуючого тяжіння відбувається дивергенція в самих антропонімічних системах взаємодіючих мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Меліка Г.І. Конвергенція та дивергенція як прояви лінгвістичної інтерференції // *Мовознавство*. – 1974. – № 1. – С. 35–41.
2. Меліка Г.И. Проблемы фонетической и фонологической интерференции в межъязыковом контактировании (на материале взаимодействия идиомов украинского, венгерского и немецкого языков г. Мукачева): Автореф. канд.дисс. – Львов, 1971.
3. Меліка Г.І. Гетерогенність словникового складу мов карпатського регіону // *Компаративний аналіз: Питання теорії і практики*. – Київ, 1992. – С. 42–52.
4. Чучка П.П., Меліка Г.І. Прізвища німецькомовного населення Закарпаття // *Іноземна філологія*. – Вип. 50. – Львів, 1978. – С. 65–70; Вип. 53. – Львів, 1979. – С. 65–72.
5. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття (Вступ та імена). – Ужгород, 1970. – 103 с.
6. Melika Georg. Die sprachliche Verkehrsaktivität der deutschen Minderheit in Mukačevo // *Jahrbuch für Ostdeutsche Volkskunde*. – Band 34. – Marburg, 1991. – S. 71–102.
7. Müller Anton. Karpaten-Ruthenien. Rückschau Geschichte und Geschichten aus 200 Jahren. – Ludwigsburg, 1954.